

SCORES ALTES

Les scores altes ladines se presentëia

Le sistem scolastich ladin é unich, por ci che reverda dōta la provinzia de Balsan. Ara se trata de n sistem plurilinguistich y paritetich che valorisëia y porta inant nosc lingaz y nosta cultura, y che ti consint ala popolaziun ladina da imparé i trëi lingac provinziài dal mëteman dala scolina, sō y sō cina ala fin dla scora de oblianza

Les scores altes ladines tla Val Badia y te Gherdëna é les sores che arjigna ca nusc jogh y nostas jones al nivel C1 dl ejam de trilinguism. Chi che vëgn fora da nostas scores altes baia bun duc trëi i lingac dla provinzia.

Y por i studënc y les studëntes che ne baia nia i trëi lingac o che se stënta, mët les scores a desposiziun duc i mesi didatics y i aiuc che vá bojëgn. Chësc fat atira jogh y jones ince da foradecá, tanco dales atres valades dla provinzia, olache al vëgn

ma scialdi baié un o dui lingac. Scebëgn che les scores ladines pites chësc bel vantaje, él impó jogh y jones che chir fora les scores altes da Balsan, Porsenú y Bornech.

Ciodi pa? Ti ultims agn s'á dirigënc y insegnanc dles scores ladines dé jō dassënn cun la cuestiun, por ciaré da ti garantí a sū studënc y studëntes les mius condiziuns posibles por so svilup scolastich y personal. Chiló nen vára dantadōt da dauri i orizonc mentai ti confrunc dles atres cultures, mo sambëgn

ince de sentiment de identitè y de portignënza culturala ladina.

Ōna dles gaujes por chères che les scolares y i scolari ladins chir fora na scora alta todëscia o taliana é la pasciun por le sport che trōc desmostra da avëi, y che ai ó porté inant dōt l'ann por la cariera agonistica, por devertimënt o por so bëgnsté.

Co vára pa da conzilié les ativitès didatiches cun l'ativitè sportiva? Tres de pices classes, tres l'individua-lisaziun dl insegnamënt, tres solu-

ziuns adatades ai caji singui: insciō ne mëss no la scora no le sport nen paié sura. Plüdadí messá deplü studënc y studëntes renunzié al sport agonistich a gaujia di impëgn scolastics. Chi che frecuentëia les scores altes ladines n'á incō nia plü bria da fá chësc, deache scora y sport se integrëia ōna tl ater y trami se porta inant. I valurs che caraterisëia le sport, sciōche la determinaziun, la pasciun y l'impëgn, vëgn insigná y sostignis ince dala scora, do le dit: bugn studënc y bugn sportifs!

Sce al è cina dan da piuc agn por les scores altes ladines rí da conzilié les ativitès didatiches cun l'ativitè sportiva, s'á sëgn la situaziun daldōt mudé. Sides l'ITE da Urtijëi co les Scores Altes La Ila ti pita a sū studënc la poscibilitè da conzilié scora y sport.

VAL BADIA

Scores Altes La Ila

Do la scora mesana, á scolari y scolares la poscibilitè da chirí fora danter chëstes trëi scores altes a La Ila: l'ITE (Istitut Tecnich Econmich), le Lizeum linguistich y le Lizeum dles sciënzes umanes

Bel grup de studëntes y studënc dles scores altes da La Ila en jita te Fodom, söl retrat por le Ciastel de Andrac. foto: facebook/scoresalteslaila

Le gran vantaje, respet ales atres scores altes dla provinzia, é che l'insegnamënt vëgn desiré te deplü lingac: le 50% dles ores de insegnamënt é por todësch, y l'ater 50% dles ores vëgn fat por talian. Dōes ores al'edema vëgn rerservades ala materia Ladin. Tan co unica é l'oferta de trëi labors che vëgn pitada a studënc y studëntes: l'Aziënda simulada, che funzionëia bele da agn, y Marketing y comunicaziun digitala, Gestiu dl sport y di evënc, che é tl gni laurá fora plü a puntin. Les gran investiziuns dl ultims agn á fat a na moda che i labors sides arjigná ite cun stromënc daldōt moderns y efiziënc, y implü vëgnel organisé dōt l'ann incuntades y colaboraziuns cun profesionisic y cun aziëndes desvalies. Les Scores Altes La Ila á a desposiziun n zënter sportif modern y polivalënt, y mantëgn tresfora le dialogh cun les families y les uniuns sportives dl teritore. Sciōch' al vëgn fat ia a

Urtijëi, vëgn ince a La Ila le cheder orar adaté dodí dles esigënzes sportive. Vigni studënt y studënta cifa súa bela atenziun, y por i studënc sportifs él proedū n sostëgn individualisè. I trëi obietifs prinzipai dles Scores Altes La Ila é: le svilup dles conoscënzes y dl patrimonie educatif por ci che reverda vigni materia; l'insegnamënt dles noziuns che á na valüta particulara tla vita da vigni de, por arjigné ca studënc y studëntes ai caji dla vita y al svilup dla sozieté; la promoziun dla dimensiun emozionala, intelektuala y relazionala, por che vignun y vignōna pois ti jí adincuntra al suzes personal, dal punt de odüda sozial y profesional.

L'ITE da La Ila en cōrt

Adöm ala buna preparaziun tl ciamp dl'economia y di dërc, pita l'ITE da La Ila na formaziun generala scialdi ampla y flessibla, chëra che ti deura ai diplomá deplü oportunités

Prospet dl'oferta dles scores altes ladines tla provinzia de Balsan.

de laur y deplü poscibilités da planifiché le dagní. Al n'è te nosta provinzia degōn'atra scora alta, cun direziun de economia, amministraziun, finanza y marketing, che pita na formaziun te cater lingac (talian/ todësch/inglesc/ladin).

Ci caraterisëia pa le Lizeum linguistich da La Ila?

Talian, todësch, inglesc, franzesc y ladin é i cin' lingac che studëntes y studënc diplomá se porta para te n monn tres plü cosmopolit che se damana da ester coriusc y daverc al confrunt cun les atres cultures. La scora da La Ila, a desfarënzia de atres scores dla provinzia, é plütosc picera, cun de pices classes, porchël pó l'insegnamënt tigni cunt dles esigënzes, dles cualitès y dles dificol-tés de vigni studënt y studënta. La scora dëida cun leziuns de sostëgn y de preparaziun por interrogaziuns y proes scrites. Insegnanc y inse-

gnantes se focalisëia dassën ince sōn l'efiziënza dles metodes da imparé da pert di studënc.

Le Lizeum dles Sciënzes umanes

La seziun dles sciënzes umanes é gnü metü impé tl 2009/2010, cun l'obietif da ti pité a studënc y studëntes i stromënc por capí damí se instësc y les dinamiche dla sozieté, giulan al stüde dla psicologia, dla pedagogia, dla soziologia y dl'antropologia. Les competënzes soziales á na gran valüta aldedaincō, te n monn signé da crises de vigni sort. Tratan i cin' agn de scora vëgn l'atenziun metüda sōles formes desvalies de vita soziala, sōles regoles y les modalitès che caraterisëia le ciamp sozio-pedagogich, sōla discussiun y le confrunt cun i valurs y i ideai che porta al bëgn de duc. A chësta moda svilupëia studënc y studëntes na dërta cosciënza soziala y tol en consideraziun i fenomens

dl'interaziun soziala y dl'interculturalitè.

Informaziuns plü monüdes é da cifaé sot al sit www.scoresaltes.it/la o sot www.ll-itc-laila.it, söl profil Instagram o sōn chël de Facebook: [scoresalteslaila](https://www.facebook.com/scoresalteslaila). An pó ince mené na mail a itc.la-ila@schule.suedtirol.it o telefoné al numer: 0471/796296.

La scora ladina á n vantaje tler respet ales scores todësces o talianes de nosta provinzia: dlungia i contignüs specifichs dles materies che vëgn insignades, tol sō studënc y studëntes competënzes y conoscënzes te almanco cater lingac. Chësta é na buna rajun por resté tla Ladinia y pié do na formaziun de cualitè che ti deura les portes ai stüdi universitars, tla Talia o tl foresto, o a deplü poscibilités prefesionales.

Veronika Lochmann, trad. tl Ladin de Carlo Suani

GHERDÉINA/1

Istitut Tecnich Economich Raetia

L Istitut Tecnich Economich ie la sèula scola auta plurilinguistica paritetica te Südtirol che n possa denuminé ski college

Dlongia l sport dai schi, à la scola propi nce ulù cri l cuntat cun d'atra lies de Gherdèina (p.ej. l Hockey Club Gherdèina) y laurà ora n cunzet de urganisazion, che ti permèt ai jèuni y ala jèunes de ti jì do ala atività sportiva de gra a n orar scolastich flessibl y sun mesura. Nscila possa sèn nce sculées y sculeies che chier ora la sezion marketing & turism ti jì do a si sport cun dut l sustèni da pert dla scola. Tres l model plurilinguistich (tudèsch/talian/inglèisc/ladin) vèniel pità ai studènc y ala studèntes la mièura fundamènta

per n stude te na università de rujeneda taliana, tudèsca, o inglèija. L diplom dla ITE Raetia dà nce la puscibltà de se formé inant ti ciamp dl turism, dla economia, di lingac, dla lege ma possa nce purté ndrèt tl mond dl lèur (agenzies de viac, hotelaria, agenzies marketing y n.i.)

Ora de chël vèniel metù a despusizion, dlongia l nseniamènt de inglèisc, nce n assistènt de rujeneda dl'oma inglèija, che ti pieta ala sculées y ai sculeies n aiut mpla per mparé la rujeneda.

La trèi sezions dl ITE

Tla sezion de marketing ti dån na majera mpurtanza ala prumozion dl spirt dl mprenditèur y a competènz praticches tres cuncorsc de ideies y ativeies didatiches cun esperc.

Dlongia la lezion paritetica iel nce udù dant praticantac te firmes pitles o mesanes atives a nivel nternaziunel o viages tla Gran Bretania o Irlanda. La sezion marketing garantèsc a si studèntes y studènc la mièura cundizions per tingè a stieres nternaziuneles tl ciamp dl marketing. Tla

sezion turistica ti vèniel dat na gran mpurtanza ala competènz linguistiches nternaziuneles: l vèn nsenià tudèsch, talian, inglèisc y ladin y n possa cri ora sèuraprò danter spanuel y rus. Dlongia praticantac desvalifs vèniel fat proiec linguistics oradecà. Ora de chël vèn la studèntes y i studènc njeniei ca al bi- y trilinguism. Chèi che uel scuvri l mond tres i lingac ie tla ITE Raetia tl drè' post.

Pra la sezion sport à, ora dl sport agunistic, nce la materies aministrazion, de finances y marketing n gran pèis. Mplù vèniel, dlongia

fisioterapia y prevenzion de ferides, nce pità training mental y dianostica de prestazion. I recuisic per se scri ite te chèsta sezion ie n ejam de amiscion.

Per plu nformazions pòssen cunsulté l portal Internet www.iteraetia.it, l profil Instagram o Facebook ite. raetia, o cuntaté la scola tres la adres e-mail ite.urtije@schule.suedtirol.it o l numer de telefonn 0471 796296, ulache l ie nce mesun fé ora n termin per n colloquium persunel.

GHERDÉINA/2

Lizeum d'ert Cademia

L Lizeum d'ert Cademia ie na scola che favurisea la capaziteies creatives dla studèntes y di studènc y ie na bona fundamènta per n stude y n mestier tl ciamp artistich

Da una na pert vèniel pità materies de teoria de furmazion generela y dal'otra pert nce dat mpurtanza a n orientamènt sterch tla materies artistiches-praticches cun lezions ti lèuratuere. Ora de chël iel la puscibltà de fé pea pra ativeies extra-scolastiches coche p.ej: fé scultures de nëif, workshop de teater per inglèisc, duel de descucion danter sculées y sculeies y nteligènza artifiziala, vijites te museums y trup deplù.

Carateristic per la scola tla localiteies ladines ie nce l sistem paritetich

cun l nseniamènt tl lingaz tudèsch y talian.

Tl Lizeum d'ert Cademia pòssen cri ora danter: ert figurativa, design y grafica.

Sezion ert figurativa

Na gran mpurtanza ti vèniel dat ala pitura, l'ert plastica y l ziplé. La sculées y i sculeies ie cherde a sperimenté cun si esprescion artistica y a giauri si putenziel criatif. Tl medemo mumènt ti jùden nsci a jì plu sot te si sensibltà artistica y a se

cunfrunté te na maniera critica cun si spirt criatif.

Sezion design

Dal 2012 iel tl Lizeum d'ert Cademia la sezion design. Pra la fasa de proietazion vèniel, tulan n cunscidrazion ncèries desvalives, purvà ora manieres per giapé ideies y les reprejenté graficamènter. Tl lèuratuere ie l lèur sperimentel l plu mpurtant: cun mauta, papier, carton, stiropor, mitel, drap y d'utri materiai vèniel purvà ora la qualiteies di materiai y jì ite te plu tematicches dl design, che va

da mubilia inuvativa a ogeg de or y arjènt. L assistènt tecnich tl lèuratuere da marangon sustèn la sculées y i sculeies pra la realizazion.

Sezion grafica

Pra la sezion de grafica giapa la sculées y i sculeies l mesun de dé na udleda scialdi lergia sun l mond dla realizazion grafica, dla ilustrazion, tipografia, fotografia, animazion y dl tai de video. La fasa de proietazion ie carateriseda dal purvé ora tecniches de schiza desvalives. Tl lèuratuere de grafica vèniel dantaldut laurà

sun l computer per ti dé ala sculées y ai sculeies l savèi tecnich che ie de bujèn per adurvè plu sortes de programs de computer atuei. L fin de chèsta sezion ie chèla de promuever l lèur autonom, ndividuel y respunsabl de uni sculea y uni sculé.

Plu nformazions giàpen sun l portal internet www.cademia.it, sun Instagram sot a lizeumcademia, o sun Facebook sot a Cademia, sot ala adres e-mail se.urtije@schule.suedtirol.it o al numer de telefonn 0471 796240.

GHERDÉINA/3

Scola profesciunela

La scola sustèn y porta inant capaziteies artejaneles y artistiches, crèia lerch per ancuntes ntercultureles, mèt a jì cuncorsc y mostres y mantèn cuntac cun l mond dl lèur y dla profescion tres l ajurnamènt profesciunel. Chèsc ti dà l mesun ala lauranta y al laurant de ti vester ala ghiranzes for majeres sun la stiera y de savèi da les maneje

Dlongia i cursc per tecniches de basa tl dessèni, depènjer, ziplé y turné, vèniel pità nce cursc speziei de dessèni y mudelè cun mudel desnut, tenii da artisc cunesciui, che vèn urganisei per scultèures, per moleri y de tei che lèura tl ciamp dl artejanat artistich.

Sezion de depènjer tradiziunel, ndurè y pitura decurativa

La sculées y i sculeies mpera plu tecniches dl depènjer ala gherdèina, coche dé ju grunt, depènjer tradiziunel, depènjer lesier y dé ju paiz sun bases desfrèntes. Pra l ndurè

vèniel laurà cun drè' or y cun imitazion. Tecniches fundamenteles ie l ndurè a uele y l ndurè che luj. Tla tlasses plu autes vèniel nce svilupà schizes y cumposizions per pitures y decurazions sun mur.

La scoles autes te Gherdèina ie particuleres y atratives.

foto: rep. prov. scoles ladines

La biblioteca dla scoles autes a Urtijèi.

foto: rep. prov. scoles ladines

Sezion scultura tl lèn

Tres l lèur ntensif y pratich mpera la sculées y i sculeies a lauré ora proiec cun tecniches multimedieles se nuzan dla regules de cumposizion y dla perzezion visuela, per ziplé daldò la scultura. La sculées y i sculeies se dà ju cun plu tecniches y technologies y arjonj na cunescènza de aspec estetics, espressifs y

funzionei. Deplù nformazions giàpen sun l portal internet www.cademia.it, sun Instagram sot a lizeumcademia, o sun Facebook sot a Cademia, sot ala adres e-mail se.urtije@schule.suedtirol.it o al numer de telefonn 0471 796240.

Veronika Lochmann, trad. tl Ladin de Marion Perathoner